

מאלפי זהב

אוצר הערות וחיידושים קושיות וביאורים

לקט ענינים בפשט בהלכה ובאגדה על סדר הפרשה

חג הפסח

מים שלא לנו, אלא קיררם במקרר

ידועה ומפורסמת היא ההלכה שבאפיית המצות יש להשתמש דוקא במים שלנו כל הלילה, ולא במים שנשאבו בו ביום.

ומקור דין זה הוא בגמ' בפסחים (מב ע"א), אמר רב יהודה, אשה לא תלוש אלא במים שלנו. [ושם הגמ' מביאה את המעשה הידוע בבני פפוניא, ודברנו בוה בס"ד בגליון פ' שמות תשפ"א].

והטעם לזה, ביאר רש"י, 'מפני שבימי ניסן המעיינות חמין, שעדיין ימות הגשמים הן, כדאמרינן במי שהיה כו' כו', הלכך מלינן בלילה ומצטננין'. [ולפי"ז הוא מעין שאר הדינים המבוארים בגמ' שם, שאין להשתמש במים הגרופין מן המוליר כו', מפני שהן חמים].

ולפי טעם זה, יל"ע מה יהא הדין כאשר לא לנו, אלא שהניחם בקירור. שמעתה כבר אינן חמים, ומה יש לחשוש. [וכע"ז יל"ד אף לגבי מים הגרופין מן המוליר. ודחוק לומר דטבע לעולם להחמיץ אף כשמתקררין].

ושוב שמעתי ממור"ר הגרמ"מ לובין שליט"א, שלפ"ד המהר"ם חלאוה, לא יהני להניחן בקירור.

שבתב, דאף מים קרים מדאי, מחמיצין. שטבע המים הקרים, לעורר חום הדבר שהן מתערבין בו. [עיי"ש שביאר ענין זה של התנגדות החום לקור, שטבע"ז מי פירות שבטבען חמים מעט, אין מחמיצין כו']. וכל זה רק מיד כשהמים יוצאים ממקורן, אשר אז כחם בשלימות. אך כששהו לאחר השאיבה, וכן שעבר הלילה, בטל כחם קצת. [שהשהייה ממעטת כוחן. והלילה מפיג כח כל דבר, עיי"ש].

וסיים, 'ואין זה תלוי בחום המים וקרירותן, כי הטבע פועל. ואין זה מקום לבאר טעם הפגת הלילה'. [אמנם כתב שכ"ז במים נובעין, אבל מי שיחין ומעורת שבבית אינן צריכין שהיו כלל כו']. הרי מבואר דלא מהני לקררן, בלא שעבר עליהן לילה. והוסיף מור"ר שליט"א, שכ"ז מלבד מה שבלא"ה אין משנים מתיקון חז"ל. [ולכא"ו כ"ז שייך גם במים הגרופין מן המוליר, דלא יהני לקררן, שמא קירורן יגרום להיפך, שיחמיצו את העיסה. רק יל"ע האם יהני להלינן בלילה].

פילפול לענג בו את היו"ט

גלגל החזור - יש לו מצה העולה יותר מחומש מכספו ומאידיך יש לו מצת חדש העולה פחות מחומש

יש לרדן במי שיש לו מצה אשר מחירה הוא יותר מחומש מכספו. ומאידיך יש לו מצה האסורה באיסור חדש, שעולה פחות מחומש.

האם מותר לו לאכול את המצת חדש (בליל ט"ו), מדין עשה דוחה ל"ת. דכיון שאינו חייב לשלם יותר מחומש עבור מצות עשה, ולכן אינו מחוייב לקנות המצה הכשרה ביותר מחומש. ממילא הוא כאילו ואין לו עוד מצה. ויהא מותר לו לאכול את המצת חדש, מדין עשה

דוחה ל"ת. [וכ"ז הוא רק מדאו'. כי מדרבנן יש גזירה, כזית ראשון אטו כזית שני, כמבואר בתוס' בקידושין (לה ע"א ד"ה אקרום) בתירוצם השני].

ומאידיך י"ל, דכיון שכדי לא לעבור על ל"ת, מחוייב אדם לשלם כל ממונו. א"כ יהא חייב לקנות המצה הראשונה אף ביותר מחומש, כדי שלא יזדקק לעבור על הלאו דחדש.

וכן יתכן צד שלישי, שבכלל לא יקנה מצה. והיינו משום, שאת המצת חדש אינו יכול לאכול, כיון שאין כאן עדל"ת, שהרי יכול במציאות לאכול המצה שעולה יותר מחומש. ואילו את המצה שעולה יותר מחומש, אינו חייב לאכול, כיון שאי"צ לשלם יותר מחומש. [וצדדים אלו הם כעין הצדדים שהבאנו [בגליון חנוכה] לגבי הספק האם מחוייב למכור כסותו לנו חנוכה בערב שבת של חנוכה. וכמו שהקשנו שם, גם כאן לכא"ו יש סתירה ממ"נ. דמצד אחד העשה עדיף על הל"ת, לגבי הרחיה. ואילו לגבי הוצאת ממון, הל"ת עדיף. ועי' יבמות ח ע"א לאו ל"ת חמור מיניה כו'. וברמב"ן עה"ת פ' יתרו כ, ח].

ואולי הדבר תלוי, האם בדין עדל"ת, הוא כאילו ועובר על הלאו. ואזי יל"ד האם צריך לשלם יותר מחומש. א"ד הוא כהותרה, שאין כאן עבירה כלל. וממילא יוכל לאכול המצת חדש, [מדאו', וכאמור], ואי"צ לשלם יותר מחומש כדי לא לעבור על איסור חדש, לפי שכלל אין כאן איסור. או שאין כאן הותרה, מחמת שיכול לקיים שניהם. ועי'.

שו"ר שבקובץ הערות (סי' יד סק"ה) הביא ספק זה מחמיו הג"ר מאיר אטלס זצ"ל. והסיק דכיון שאינו מחוייב לקנות המצה הכשרה, הוא כא"א לקיים שניהם, ויהא מותר לו לאכול החדש.

והוכיח מיבמות (ו ע"א) דאי לאו קרא, ס"ד דיהא עדל"ת לענין כיבוד אב, בלאו דמחמר. וצ"ע דלהסוברין דליכא לאו דמחמר אלא בבהמתו ולא בבהמת אחרים, הא יכול להפקיר בהמתו ולא יעבור בלאו. וע"כ דכיון דאינו מחוייב בכך, [לא מיבעי למ"ד כיבוד אב משל אב, אלא אפי' אפילו למ"ד משל בן, כתבו התוס' (בב"מ לג ע"א ד"ה אדורו קודמת) דאינו חייב]. אי"ז בגדר אפשר לקיים שניהם. וה"ה הכא.

חידה: כיצד אדם יכול להחיל על עצמו את פטור דרך רחוקה, בלא שזו ממקומו כלל

מבואר בגמ' (פסחים צד ע"ב) שהפטור של דרך רחוקה הוא רק לטהור, ואין פטור דרך רחוקה לטמא. [ובטעם הדבר, ביארו התוס' (לעיל פ ע"א ד"ה משלחין) בשם ר"י, דלפי שכשהוא בירושלים נמי אינו יכול לעשות פסחו אלא ע"י שילוח, א"כ אין משמעות למה שהוא בדרך רחוקה].

וכתבו התוס' (שם ד"ה ואין), שלפי"ז נמצא, דערל או טמא הנמצא בדרך רחוקה, יהא חייב להקריב. ואילו כשימול ויטהר יפטר מחמת דרך רחוקה. [ותמהו כיצד הדבר יתכן, וכתבו, דמצינו דוגמת זה, כל הראוי לביילה אין בילה מעכבת בו. ועי' צל"ח מש"כ בזה].

הרי חזינן דיתכן אדם שהיה מחויב להקריב ק"פ. וע"י מעשה מילה או טבילה, בלא שהתקדם לכיון ביהמ"ק, חל עליו פטור דרך רחוקה.

בענין זמן מכת בכורות

ידוע הביאור מהמהרי"ל דיסקין זצ"ל, שהמכה היתה בכל מקום לפי החצות של אותו מקום. והיינו דהנה פשוט שבכל אמה ואמה, החצות בזמן אחר, בהפרש של שבריר השניה. וממילא גם המכה היתה בהילוך על פני מצרים מצד לצד, כפי זמן חצות המדוייק בכל מקום ומקום.

ונראה להוכיח כביאור זה, מהפסוק "ופסחתי עליכם" (שמות יב, יג), דמבואר שהקב"ה דילג על בתי ישראל, וכן דילג מבית לבית להרוג

רק מכשירי מצוה, וכמו תנור גזול שאינו מעכב. ואי נימא דה"ה כלפי
בנית כותל, דהמים מתאדים, לפי"ז דברינו נפלו בכירא.

אולם שו"ר בספר בית אבי שהביא מס' נחלת צבי (לכן הגר"א גוטמכר)
דהגאון שו"מ כתב שם בתשובה, דנשארם מים גם לאחר האפיה.
והביא מחכמי הכמיה דיש תוספת כחומש, עיי"ש.

ולכא"ו כ"מ מפרש"י בביצה (לז ע"א) דמים בטלין בעיסה היינו שאינם
ניכרין, ומשמע שכן נשארים, עיי"ש. ויל"ע לגבי מים שבכותל].

רק לפמשנ"ת, יוצא שקרסו כל הבנינים שבעולם. והוא דבר שלא
מצאנוהו בחז"ל, וגם קצת דחוק בלשונו של הבעה"ט, שכתב 'הרס
מבצריהם', ומשמע שהיה רק במצרים. ועיי"ש.

'ובחרת בחיים'

רשימות מהנהגות ודברים שנשמעו מאדמוח"ז מרן שה"ת זצ"ל

עניני פסח

ברכת האילנות

שאלוהו לגבי ברכת האילנות האם צריך שיפתח הפרח או
מספיק שמתחיל להיות פרח סגור (והראוהו ב' ציורים), והשיב
שזה מספיק. (סעודת שושן פורים ע"ט. כמובן שאין לסמוך להלכה על המובא כאן).

כרפס ס' פרך

בסעודת יו"ט ראשון של פסח, שאל הגר"א מן שליט"א, לגבי
מש"כ המשנה ברורה (סי' תעג ס"ק יט) בשם המהר"ל, הטעם
לאכילת כרפס, שהוא נוטריקון "ס' פרך", כלומר ס' רבוא
עבדו עבודת פרך. וצ"ע שהרי במכת חושן מתו ד' חמשיות,
והנותרים היו ס' ריבוא, א"כ אותם שנשתעבדו היו הרבה
יותר מס' ריבוא. והשיב מרן זצ"ל, שאין מתחשבין ברשעים
שמתו בחושך.

לשנה הבאה בארעא דישראל'

שאלו מה זה 'השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל',
הלא גם עתה אנו בא"י. והשיב דהכונה ששנה הבאה יהא
לנו ה'כח' של א"י!

המקור שאליהו הנביא מגיע לכולם

שאלו אם יש מקור לזה שאליהו הנביא מגיע לכולם
כשפותחים הדלת. והשיב שהמקור הוא מנהג ישראל.

דברי הרב אלישיב וענותנותו של רבינו

כאשר סיפרו לפניו שהרבנית ע"ה אמרה לאביה מרן הגר"ש
זצ"ל, שכאשר אליהו הנביא מגיע לבילי הסדר לרחוב רשב"ם,
הוא מגיע ישר לדרך אמונה. אמר הרב אלישיב, 'אליהו
הנביא, נו נו, אפשר ר' אליהו מן...! מרן זצ"ל צחק ונהנה
מהסיפור, ואמר, 'הוא אמר את האמת'...

האם אפשר לראות על אדם, שהיה לו גלוי אליהו

שאלוהו האם שייך לראות על אדם, שהיה לו פעם גלוי
אליהו. [אחר שדיברו מענין הגילוי אליהו שהיה לקני רבי אליהו לאפיאן
זצ"ל, וסיפרו שכאשר ביקש ברכה מהשפת אמת, השיב לו השפ"א, אברך
שהיה לו גילוי אליהו, אינו זקוק לברכה ממני. אמר ר' אלי' אני רוצה
ברכה מאדם שיכול לראות למי היה גילוי אליהו... והשיב שאפשר.
שאלוהו איך רואים, ומה רואים עליו. ואמר 'מי שלא ראה,
אי אפשר להסביר לו את זה'!... (מסעודת שב"ק פ' שמות ע"ט).

אשמח מאוד בהערות ותגובות [הנשגת הגליון בפל' - 0533130380

את בכורי מצרים. ואם נאמר דהמכה נעשתה ברגע אחד בכל מצרים,
א"כ מה שייך לפסות, הרי אין הפרש זמן כלל. ורק אי נימא דהיה
בהפרש שבירי שניות שפיר מבואר דפסח מבית לבית בזריות
עצומה. ודו"ק.

והנה מקובל להסביר דברש"י מבואר שלא כהביאור הנ"ל. משום
שכתב רש"י (שם יב) עה"פ ועברתי בארץ מצרים, 'כמלך העובר
ממקום למקום, ובהעברה אחת וברגע אחד כולן לוקין'. הרי דמתו
כולם באותו הרגע. ויש המבארים שהיה זה בחצות לפי המקום שפרעה היה,
שהיה זה מכה לפרעה].

אולם לע"ד נראה פשוט דאף רש"י מודה לזה, דהא מבואר בקרא
להדיא 'ופסחתי עליכם', וכמשנ"ת. וכן רש"י גופיה כתב בתחילה,
'כמלך העובר ממקום למקום, ובהעברה אחת'. ומש"כ רש"י וברגע
א', י"ל דכוונתו למשך זמן של רגע, או שכן נראה הדבר בעיני בני"א.
לפי שבאמת הזמן של חצות בכל המקומות במצרים, עם הפרש הזמן
של חלקיקי השניה בין מקום למקום, אינו אלא רגע מועט. ונמצא
דבסה"כ לקחה המכה משך זמן של רגע אחד. ונלדוגמא זמן חצות בכל
ארץ ישראל משתנה ממקום למקום, ומ"מ כשנצורף את משך הזמן של חצות בכל
המקומות יחדיו, הוא יצא מעט זמן. לפי שאין ההפרשים גדולים כ"כ. ודו"ק].

ובעיקר הביאור הנ"ל, ראיתי מבארים, שלכא"ו במכת בכורות, מתו
כל המצרים. שהרי כתב רש"י שאפי' כשלא היה בכור, מת הגדול
שבבית. א"כ אפי' בבית שיש בכור, מיד לאחר מות הבכור, נהיה
הבא אחריו, הגדול שבבית. וכן הבא אחריו, עד שמתו כולם.

והדברים תמוהים, שלכא"ו לפי ביאור זה, לא נשאר אדם חי
במצרים. וא"כ מי רדף אחרי בני ישראל בקרי"ס. ובלא"ה תמוה,
שהרי המכה היתה רק ברגע של חצות. וא"כ מפני מה ימות אחרי
חצות, הגדול שנשאר בבית.

ומסתברא כמו שראיתי בספר דובר אמת, שאחרי שתמה על הביאור
הנ"ל, דהמכה היתה רק בחצות וכנ"ל. ביאר שהדברים יתנוון רק לפי
דברי המהר"ל ד"הנ"ל, שהמכה היתה בכל מקום לפי חצות דידיה.
ומעתה, אם שכבו כל האחים לפי סדר גודלם, כפי סדר הילוך
השמש. נמצא שזמן חצות אצל הבכור, היה קודם לזמן חצות של
אחיו הבא אחריו. וממילא מתו כל האחים כ"א בחצות דידיה, [מאחר
שעתה הוא הגדול שבבית]. ודפח"ח.

לשביעי של פסח

בענין נפילת המבצרים בזמן קרי"ם

ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם להם במצרים (יד, כה).
ביאר רש"י, במצריים. דבר אחר במצרים, בארץ מצרים, שכשם
שאלו לוקים על הים, כך לוקים אותם שנשארו במצרים.

ויתכן לבאר ע"פ מש"כ הבעה"ט עה"פ תשלח חרונוך (טו, ז). שכשם
שלקו הם על הים, כך לקו במצרים והרס מבצריהם כו'. וממילא עיי"ז
לקו אותם שבמצרים.

והנה בדברי הבעה"ט איכא חידוש גדול, שנהרסו כל המבצרים
שבמצרים. וצ"ע מה מקורו לדברים.

ואולי יתכן לבאר דבריו הקד', דכשם שנחצו כל המים שבעולם
(כמש"כ רש"י לעיל יד, כא), כך נחצו כל המים שבכתלים. והיינו שהרי כל
כותל עשוי אף מחול ומים המעורבים בטיט. וממילא כאשר נחלקו
המים שבתוכו ונתפרדה החבילה, אין ספק שיפול הכותל.

[והנה שמעתי מג"א שליט"א יסוד לגבי מצה, דליכא מצוה הבאה
בעבירה, במצה שהמים גזולים. לפי שהמים מתאדים באפיה, וה"ה